

компресія. Однак, перспективою дослідження є аналіз суспільно-політичних текстів (із урахуванням контексту) з метою підтвердження робочої гіпотези.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Огляд зазначених вище лексикографічних праць дає підстави зробити припущення, що передача українською мовою англійських графем, лексем, словосполук, граматичних конструкцій (а іноді навіть цілих речень) у більшості випадків призведе до збільшення обсягу нашого висловлювання. Проведений кількісно-якісний аналіз мовних одиниць словникової статті доводить необхідність подальшого дослідження явища декомпресії, що неодмінно сприятиме покращенню якості (а отже, й адекватності) перекладу в цілому та значно полегшить працю перекладача-фахівця (або й не-фахівця) зокрема.

Використана література:

1. Англо-український тлумачний словник економічної лексики / Укл. Анна Шимків. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2004. – 429 с.
2. Аполлова М.А. Specific English. М.: МО, 1977. – 136 с.
3. Бархударов Л.С. К вопросу о поверхностной и глубинной структуре предложения // Вопр. языкозн. – 1973. – № 3. – С. 60.
4. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики. – М.: ВШ, 1986. – 160 с.
5. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову: Навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с.
6. Квіт С.М. Основи герменевтики: Навч. посіб. – К.: Вид.дім “КМ Академія”, 2003. – 192 с.
7. Попова О.И. Некоторые проблемы политического дискурса // Актуальные вопросы переводоведения и лингвистики. Материалы научной сессии ВолГУ. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2001. – С. 70-75.
8. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода. – М.: ИМО, 1976. – 208 с.
9. Мирошниченко В.В. Декомпрессия при переводе художественного текста // Теория и практика перекладу. – К.: Вища школа, 1981. – Вип. 6. – С. 79-85.
10. Найда Е.А. Анализ значения и сопоставление словарей // Новое в лингвистике. – М.: Иностранная л-ра, 1962. – Вып. 2. – С. 50-58.
11. Сухенко К.М. Компрессия именных и глагольных структур при переводе с русского на английский язык: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.16. – К., 1973. – 200 с.
12. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 108-141.
13. Англо-український термінологічний словник-довідник із соціальної роботи / Укл. Журахівський А. та ін. – Львів: CIDA, 2004. – 214 с.
14. Латинско-русский словарь / Сост.: И. Х. Дворецкий. – 9-е изд. – М.: Русский язык. – Медиа, 2005. – 843 с.

*Каратєєва Г.М.
Київський національний
лінгвістичний університет*

КОНЦЕПТ ПОДОРОЖ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ РОМАНІ: ШЛЯХИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Зміна наукової парадигми лінгвістичних досліджень художніх текстів у другій половині ХХ століття пов'язана зі зміною лінгвістичної науки в цілому та, на наш погляд, із неординарністю, складністю та багатоаспектністю світової художньої літератури на межі століть. Нова література потребувала нових методів дослідження, які були розроблені у руслі когнітивної поетики, що прийшла на зміну традиційній поетиці. Концептуальний метод аналізу художнього тексту як один із основних методів нової поетики застосовується у роботах багатьох лінгвістів (О. П. Воробйова, Л. І. Белехова, І. М. Дишлюк,

О. М. Кагановська, Е. Семіно, М. Фрімен, Р. Цур та ін.). Центральним терміном досліджень будь-то концептуального простору культури, будь-то концептосфери літературного твору чи взагалі всього літературного надбання окремого автора є концепт. У нашій статті ми зосереджуємо увагу на одному з видів концепту, а саме текстовому концепті, який має характерні риси та особливості інтерпретації, що залежать від імені концепту, його етимології, місця у світовій культурі, періоду дослідження, літературної парадигми, обраної дослідником методики тощо. Ми вважаємо, що специфіка обраного концепту, тобто його всезагальність та атемпоральність, вимагає від нас його першочерговий огляд як універсалії світової культури та літератури. *Актуальність* роботи вбачається у недостатньому вивченні концепту ПОДОРОЖ, а також у самій проблематиці методики аналізу текстових концептів.

Мета статті полягає у дослідженні концепту ПОДОРОЖ у світовій художній культурі та, зокрема, його специфіки у французькому постмодерністському романі. *Матеріалом* дослідження обрано романістику відомого французького письменника Ж. М. Г. Ле Клезіо як яскравого представника французької постмодерністської поезики.

Уся сукупність понять, образів, символів, які пов'язані з ідеєю подорожі, утворюють “міфологему подорожі”, яка присутня у будь-якій колективній національній свідомості. В концептуальній картині світу поняття ПОДОРОЖ та шар лексики, який представляє даний концепт, займають важливе місце [5].

Як і концепт ШЛЯХ, який став об'єктом дослідження у роботі О. С. Пальчевської [4], концепт ПОДОРОЖ “посідає центральне місце в архетиповій моделі світу. Це культурно-маркований вербалізований смисл, який виражається цілим комплексом мовних реалізацій, що утворюють відповідну лексико-семантичну і когнітивну структури” [там само, 4].

Концепт ПОДОРОЖ є універсалією світової культури, що підтверджується, перш за все, положенням про присутність концепту ПОДОРОЖ у культурах та літературах різних народів незалежно від етапу історичного розвитку, географічного розташування та соціально-економічного устрою суспільства (французький естетичний концепт подорожі А. М. Б. Стендаля, авантюрно-фантастичний концепт Ж. Верна, англійський науковий концепт Ч. Дарвіна (кругосвітня подорож на “Біггле”), пригодницько-меркантильний концепт подорожі Р. Л. Стівенсона тощо) [3].

Важливу роль відіграє вживання лексеми ПОДОРОЖ та лексем із компонентом руху в сильних позиціях текстів різних історичних періодів та національних літератур, наприклад, Ж. М. Г. Ле Клезіо – “Voyage de l'autre côté”, “Voyage à Rodrigues”, Дж. Барт – “The Last Voyage of Somebody The Sailor”, Р. Баржавель – “Le Voyageur imprudent”, Дж. Свіфт – “Gulliver's travels”, тощо; на початку роману: *Le Surabaya, un navire de cinq mille trois cents tonneaux, déjà vieux, venait de quitter les eaux sales de l'estuaire de la Gironde et faisait route vers la côte ouest de l'Afrique, [...] (O, 13)*; у кінці роману: *Quelques semaines avant de décider de quitter définitivement le collège, et de retourner dans le Sud, [...] (O, 288)*.

Окремо зазначимо існування концептуальних метафор з компонентом ПОДОРОЖ, які визначають роль концепту ПОДОРОЖ у мовній та концептуальній картинах світу: ЖИТТЯ Є ПОДОРОЖ, ПОДОРОЖ Є ЗНАННЯ, ПОДОРОЖ Є СМЕРТЬ; існування численних авторських метафор, афоризмів, фразеологізмів з компонентом ПОДОРОЖ, наприклад: *Les voyages forment la jeunesse, ça vaut le voyage, La vie est un voyage* тощо; використання лексеми на позначення матеріальних об'єктів: клубів, кафе, закладів різного спрямування тощо; існування великої кількості синонімів лексеми ПОДОРОЖ: *la croisière, la traversée, le circuit, le périple, la course, la route, le trajet*, які представляють широкий шар мовних реалізацій обраного концепту.

Незважаючи на те, що концепт ПОДОРОЖ є універсалиєю світової культури, наповненість його у кожній літературній парадигмі різниться. Постмодерністська подорож – це, перш за все, шлях до себе. У цьому відношенні постмодерністська подорож наближається до німецької традиції (страждання Вертера, пошуки Фауста або блукання Фелікса Круля), а також євангельської концепції.

ПОДОРОЖ – це центральний концепт-мотив леклезіанського письма, який утворює сюжетний стрижень його романістики. Саме концепт ПОДОРОЖ забезпечує ідейну, композиційну та мовну єдність творів Ле Клезіо. Це пояснюється тим, що головною думкою творів автора є ідея пошуку людини самої себе, свого коріння, внутрішньої гармонії тощо. Використовуючи розроблений мовою та попередньою літературою образний потенціал поняття “подорож”, Ле Клезіо доповнює його новими смислами та характеристиками.

У романах Ле Клезіо концепт ПОДОРОЖ реалізується за допомогою різних мовних та мовленнєвих засобів: лексем із компонентом руху, описових дискурсів природи та лексем, які входять у лексико-семантичну групу “природа”. Зазначимо, що “постмодерністська подорож” – це подорож матеріальним світом з елементами віртуальних переміщень. Отже, на нашу думку, доречним та раціональним для розкриття концепту ПОДОРОЖ є проведення лінгвістичного аналізу функціонування “можливих світів” у романістиці Ле Клезіо.

Будь-яка подорож є складним ментально-когнітивним утворенням, яке пов’язане з ідеєю руху, переміщення: чи то у просторі – фізичний рух, чи то у часі – рух різноманітними “можливими світами”.

Ми вважаємо, що звернення до лексичного поля “руху” є актуальним та онтологічно-значимим, оскільки з рухом безпосередньо пов’язані загальний розвиток та саме життя. Опис семантики мовних одиниць, які виражають рух у постмодерністському дискурсі, вирізняється певними особливостями.

Концепт ПОДОРОЖ у постмодерністському романі виступає у вигляді подорожі-ініціації. Ініціація (від лат. *initio* – починати, посвятити; *initiatio* – здійснення обряду, втаємничення) – комплекс дій, завдяки яким здійснюється і формально затверджується зміна соціального статусу індивіда; включення його в замкнуте об’єднання, набуття ним нових знань та функцій [6]; один із найдавніших ритуалів, який позначає певне перетинання, подолання психологічних чи фізичних бар’єрів. Головними ознаками ініціації виступають страждання, смерть та народження, які носять символічний характер; перехід людини від однієї стадії життя до іншої. Підтвердженням ініціаційного характеру “постмодерністської подорожі” є частотність уживання різних дієслів, що включають у себе значення подолання чи то фізичних, чи то психологічних кордонів, наприклад: *traverser, surmonter, acquérir, marcher contre, passer* тощо.

Окрім ініціаційного характеру, ключовий постмодерністський концепт ПОДОРОЖ часто набуває риси подорожі-номади, що підтверджується на лексичному рівні романів Ле Клезіо. Номади (від гр. *nomades*) – це кочівники, люди, які ведуть бродячий образ життя і мають установку на пошук [7]. Номадизм передбачає випадіння із часу Циферблатів і входження у віддалений потік від повсякденності того, що відбувається. На нашу думку, у романах Ле Клезіо цей вид подорожі можна простежити на рівні лексем та висловлювань із компонентом уповільненого руху, ритуальної монотонності: “*Dans l’eau de la mer il flotte comme un paquebot, les vagues déferlent sur son étrave, il avance lentement au milieu des autres buildings en faisant des tourbillons*” (VAC, 45); “*Il y avait des jours et des jours, avec seulement cette mer dure, l’air qui bougeait à la vitesse du navire, le cheminement du soleil sur les plaques*

de tôle, un regard qui appuyait sur le front, sur la poitrine, qui brûlait au fond du corps” (O, 25) тощо. Використання лексичних одиниць, які відображають відсутність фізичного руху взагалі, певну бездіяльність, сталість, що, у свою чергу, надає поштовх до трансцендентного переміщення, також є, на наш погляд, відображенням постмодерністської подорожі-номади: “*Il ne bougeait pas, il retenait sa respiration, pour entendre le souffle régulier de Maou, malgré les vibrations et les craquements des membrures*” (O, 16); “*Maou et Fintan restaient de longues heures sur le pont, à regarder la côte sans fin, cette terre sombre à l’horizon, s’ouvrant sur des estuaires inconnus, [...]*” (O, 42).

Природа належить до числа визначальних світоглядних позицій Ле Клезіо, а відтак є однією із семантичних констант його творчості, зокрема ключового концепту ПОДОРОЖ. Вона відіграє роль фону, базису розгортання концепту ПОДОРОЖ у французькій постмодерністській романістиці. З природою ми пов’язуємо поняття сакральної місцевості, яке є ключовим для постмодерністської подорожі-ініціації. Саме природа як певна сакральна субстанція виступає основою для руху у просторі. Лексико-тематичне поле “природа” представлено у романах Ле Клезіо чотирма першостихіями: вогонь (le feu), земля (la terre), вода (l’eau), повітря (l’air). Ці семантичні домінанти є невід’ємним компонентом будь-якого роману Ле Клезіо, кожна з яких вирізняється кількісним та якісним складом, а також частотністю функціонування своїх елементів. Наприклад, смислова домінанта “l’eau” у романах Ле Клезіо містить варіацію різних образів: *la mer, l’océan, la rivière, le fleuve, les vagues, la pluie, les flaques* тощо. Важливими атрибутами текстового концепту ПОДОРОЖ виступають образи моря, річки та океану; вони присутні у кожному романі Ле Клезіо. Подорож героїв романів Ле Клезіо водними масивами активізує пам’ять героїв, що спричиняє їх рух у “можливих світах”, зокрема світах спогадів: “*Le navire tanguait lourdement, en faisant craquer ses membrures. Alors Fintan pouvait se souvenir. Les choses passées n’avaient pas disparu. Elles étaient tapies dans l’ombre, il suffisait de bien faire attention, de bien écouter, et elles étaient là [...]*” (O, 23). Асоціативний ресурс, персоніфікація та неординарна метафоризація семантичної домінанти “вода” надає нам доступ до інших ключових елементів текстового концепту ПОДОРОЖ, таких, як ЧАС, ПОГЛЯД, СВОБОДА, ВІЧНІСТЬ, ПРОЗОРИСТІТЬ тощо.

Концептний підхід до мови висуває на перший план проблему співвідношення дійсності та “можливих світів” – визначення їх точок зіткнення [2, 11]. Як зазначалося вище, розгортання постмодерністського текстового концепту ПОДОРОЖ можна також прослідкувати не тільки на рівні дійсності художнього світу, але й на рівні семантики “можливих світів”. Проблема “можливих світів” досліджується вже давно в логіці і математиці. Щодо лінгвістики, то це нова проблема, шляхи дослідження якої перебувають у стадії розробки. “Можливі світи” розуміються як дещо розумове, що не відображає реальне положення справ, але у той же час реєструється мовними засобами [1, 4-5]. А. П. Бабушкін виокремлює певні мовні структури, які є відображенням “можливих світів” у просторі художнього тексту; до цих структур він відносить: умовний спосіб, різні сполучники порівняння та альтернативного вибору, питальні речення, що включають елемент припущення тощо. У романістиці Ле Клезіо першочергову роль за частотністю вживання відіграють сполучники порівняння, які утворюють Світ реальних аналогій: “*Quand tu as traversé et que tu es de l’autre côté, c’est bien c’est vraiment bien. Les bruits des mots se sont retournés, et il n’y a plus que le silence. Tu n’imagines pas bien. C’est comme si beaucoup de neige avait recouvert les rues et les trottoirs, les toits des maisons, les pare-brise des voitures*” (VAC, 27) та Світ фіктивних аналогій: “*Mais ce sont surtout ses yeux qui sont d’une couleur extraordinaire, un bleu-vert mêlé de gris, très clairs et transtarents dans son visage brun,*

comme s'ils avaient gardé la lumière et la transparence de la mer" (D, 83). Для більш детального огляду реалізації ключового постмодерністського концепту ПОДОРОЖ на рівні семантики "можливих світів" необхідним є вихід на макротекстовий рівень дослідження художнього тексту, який представляє цілий спектр типологій "можливих світів".

Дослідження виявило, що у романістиці Ле Клезіо ключовий текстовий концепт ПОДОРОЖ має широкий спектр семантичних інтерпретацій та асоціацій, до числа яких входять як загальноприйняті трактування, так і авторські бачення, якими концепт поповнюється у поетичному світі Ле Клезіо. Виявлена варіативність шляхів дослідження обраного концепту вимагає від нас продовження роботи у запропонованому напрямку, що дозволить прослідкувати розгортання концепту ПОДОРОЖ на всіх рівнях французького постмодерністського художнього тексту та виявити приховані смисли останніх.

Використана література:

1. Бабушкин А.П. "Возможные миры" в семантическом пространстве языка. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001. – 86 с.
2. Башук А.І. Ключові концепти поетичної картини світу М.Гумільова в метафоричному осмисленні: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. – К., 2002. – С. 11.
3. Зорин А.И. Концепты туризма. Опыт структурно-семантического анализа // <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/2002N11/p14-18.htm>
4. Пальчевська О.С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Донецький національний університет. – Донецьк, 2006. – 20 с.
5. Черепанова О.А. Путь и дорога русской ментальности в древних текстах / Доклады III науч. конф. "Рябинские чтения 99": Сб. науч. докл. – Петрозаводск, 2000 // http://kizhi.karelia.ru/specialist/pub/library/rjabinin1_999/01_35.htm.
6. Психологический словарь "Планета". Инициация // http://www.pbi.ru/dic/i/i_25.htm
7. Словарь Ушакова. Номады // <http://ushdict.narod.ru/099/w29898.htm>

Джерела ілюстративного матеріалу:

- D:** Le Clézio J.M.G. Désert. – Saint-Amand: Gallimard, 1990. – 439 p.
O: Le Clézio J.M.G. Onitsha. – Saint-Amand: Gallimard, 2003. – 289 p.
VAC: Le Clézio J.M.G. Voyages de l'autre côté. – Saint-Amand: Gallimard, 1999. – 308 p.

*Корольов І.Р.
 Київський національний
 університет імені Тараса Шевченка*

ТИПОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ "ВИПРАВДАННЯ"

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок з науковими завданнями. Комунікативна лінгвістика на сучасному етапі її розвитку розширює об'єкти своїх досліджень шляхом вивчення особливостей мовленнєвої поведінки комунікантів [10] у різних ситуаціях спілкування: як у сприятливих [1], так і в аномальних [4, 3–8], зокрема і конфліктних [7; 13; 20 та ін.]. Як відомо, процес комунікації може бути ефективним у разі чіткого планування діяльності комунікантів, тобто адекватного вибору стратегій і тактик спілкування [2, 37–56; 6, 21–48]. Традиційно стратегії розглядають [11, 27–39] як мистецтво керівництва, що засновується на правильних прогнозах мети спілкування, а тактики – як прийоми або способи досягнення цієї мети [10]. У семантичному плані під стратегією розуміють [16] ідею планування дій, пов'язаних із